

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان درس:	فقه نظام سیاسی	جلسه ۱۴	تاریخ درس:	۱۳۹۹/۸/۱۰
عنوان فرعی ۱	عدل اقتصادی			
عنوان فرعی ۲	رابطه عدل با تفاوت های اجتماعی			
عنوان فرعی ۳	نمونه هایی از نفی امتیازات اجتماعی مبتنی بر تفاوت اجتماعی			
مقرر:	حجت الاسلام والمسلمین زحمتکش			

بحث ما در نوع سوم از مبارزه اسلام با بی عدالتی های اجتماعی بود که نفی امتیاز اجتماعی بر اساس تفاوت طبقاتی بود، و نمونه هایی از مبارزه اسلام را این امتیازبندی های اجتماعی مبتنی بر طبقات اجتماعی بیان کردیم.

نمونه اول: داستان زینب بنت جحش بود که داستان آن را بیان کردیم.
نمونه دوم: داستان جویر است که آن را نیز در گذشته مطرح کردیم که او انسان بی خانمان سیاه و بی قبیله و عشیره ای بود که وقتی رسول اکرم صلی الله علیه و آله به او فرمود چرا ازدواج نمی کنی؟ او گفت:

«قَالَ اللَّهُ مَا مِنْ حَسَبٍ وَلَا نَسَبٍ وَلَا مَالٍ وَلَا جَمَالٍ فَأَيُّ مَرْأَةٍ تَزَوَّجُ بِي»^۱

که حضرت رسول صلی الله علیه و آله دستور دادند که با دلفا دختر زیاد، شریف آن روزگار ازدواج کند.
نمونه سوم:

داستان به همسری در آوردن دختر عمومی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، به مقداد بن اسود.
مقداد بن اسود نیز رنگ پوستش تیره بود و در آن زمان سیاه پوست ها را جزو طبقات پایین جامعه به حساب می آوردند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله، ضباعه دختر زبیر بن عبدالمطلب را به همسری مقداد درآورده. در برخی موارد ضبیعة آمده است اما به نظر همان ضباعه درست است و ضبیعة مبتنی بر رسم الخط سابق است که گاهی الف میانی را روی یاء می گذارند. البته ممکن است تصغیراً ضبیعة می گفتند. زبیر بن عبدالمطلب هم عمومی رسول اکرم صلی الله علیه و آله یعنی برادر مادری و پدری عبدالله بوده. و حتی حضرت مورد اعتراض بنی هاشم قرار گرفت. روایات متعددی در این رابطه داریم، از امام صادق علیه السلام در صحیحہ معاویه بن عمار چنین آمده:

۱. کافی؛ ج ۵، ص ۳۴۰.

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله زَوَّجَ صُبَيْعَةَ بِنْتَ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ مِنْ مِقْدَادِ بْنِ الْأَسَدِ فَتَكَلَّمَتْ فِي ذَلِكَ بَنُو هَاشِمٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله إِنِّي إِنَّمَا رَدْتُ أَنْ تَتَضَعَ الْمَنَاكِحُ»^۱

بنی هاشم اعتراض کردند و گفت و گو شد؛ حضرت فرمود: من خواستم نکاح‌ها میزان شود و از آن حالت نابرابری به حالت برابری تبدیل شود.

در مرسله هشام بن سالم از امام صادق عليه السلام آمده که فرمود:

«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله ص زَوَّجَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسَدِ صُبَاعَةَ بِنْتَ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. ثُمَّ قَالَ ^۲ إِنَّمَا زَوَّجَهَا الْمِقْدَادَ لِتَضَعَ الْمَنَاكِحَ وَلِتَتَأَسَّوْا بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله ص وَلِتَعْلَمُوا أَنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ وَكَانَ الزُّبَيْرُ أَخَا عَبْدِ اللَّهِ وَأَبَى طَالِبٍ لِابْنَيْهِمَا وَأُمَّهُمَا»^۳

نمونه چهارم:

روایت فضل بن ابی قره از امام صادق عليه السلام است که نشان دهنده این است که چگونه بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله، دوباره سنت جاهلی را به جامعه برگردانند:

«أَتَتْ الْمَوَالِيَ أُمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالُوا نَشْكُو إِلَيْكَ هَؤُلَاءِ الْعَرَبُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله كَانَ يُعْطِينَا مَعَهُمُ الْعَطَايَا بِالسَّوِيَّةِ وَزَوْجَ سَلَمَانَ وَبِلَالًا وَصَهْبِيًّا وَأَبَوَاعْلِيًّا هَؤُلَاءِ وَقَالُوا لَا نَفْعُ لِيهِمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَكَلَّمَهُمْ فِيهِمْ، فَصَاحَ الْأَعْرَابُ: أَبَيْنَا ذَلِكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ أَبَيْنَا ذَلِكَ. فَخَرَجَ وَهُوَ مُغْضَبٌ يَجُرُّ دَاءَهُ وَهُوَ يَقُولُ: يَا مَعْشَرَ الْمَوَالِيَ! إِنَّ هَؤُلَاءِ قَدْ صَيَّرُوكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى يَتَزَوَّجُونَ إِلَيْكُمْ وَلَا يُزَوَّجُونَكُمْ وَلَا يُعْطُونَكُمْ مِثْلَ مَا يَأْخُذُونَ فَاتَّجَرُوا بِأَرْكَ اللَّهِ لَكُمْ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله يَقُولُ الرِّزْقُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ أَجْزَاءٍ فِي التَّجَارَةِ وَوَاحِدَةٌ فِي غَيْرِهَا»^۴

در بحث فقه خانواده گفتیم، نکته اینکه حضرت می فرماید: «فَاتَّجَرُوا» این است که اکنون که اینها از لحاظ طبقه اجتماعی شما را نمی پذیرند، بروید سرمایه کسب کنید و از لحاظ اقتصادی خود را بالا ببرید تا اینها

۱. وسائل الشیعة؛ ابواب مقدمات النکاح، باب ۲۶، ح ۵.

۲. قائل امام صادق عليه السلام است.

۳. وسائل الشیعة؛ ابواب مقدمات النکاح، باب ۲۶، ح ۲.

۴. همان؛ ح ۴.

حاضر باشند با شما برخورد برابر داشته باشند. و به این دلیل که این داستان را در فقه خانواده به بیان کردیم، روی این روایت معطل نمی‌شویم.

نمونه پنجم:

داستان پنجم را هم در فقه خانواده بحث کردیم و در اینجا نیز باید اشاره می‌کنیم که داستان ازدواج حضرت سجاد علیه السلام با برده آزاد شده حضرت علی اکبر علیه السلام پس از شهادت ایشان است. که این عمل با عکس العمل تند عبدالملک مروان روبه رو شد و نامه تندی به امام نوشت.

به سه شکل این داستان روایت شده، عمده روایات مربوط به دو شکل آن هستند: یک دسته روایاتی هستند که بیان می‌کنند حضرت با برده آزاد شده حضرت علی اکبر ازدواج کرد. و دسته دیگر روایاتی است که بیان می‌کند حضرت با برده آزاد شده خود ازدواج کرد و در بحث فقه خانواده گفتیم که این دو دسته روایات قابل جمع است و می‌توان این گونه جمع کرد که این برده حضرت علی اکبر بوده و بعد به حضرت سجاد منتقل شده - به هر شکلی مثل خرید با هبه یا ارث^۱ - و بعد حضرت او را آزاد کرده و با او ازدواج کرده.

در صحیح محمد بن ابی نصر از امام رضا علیه السلام چنین آمده است:

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ وَيَتَزَوَّجُ أُمُّوْلِدَ أَبَيْهَا

سوال می‌کند از کسی که هم با یک زن ازدواج کند و هم با برده ام ولد پدر آن زن ازدواج کند.

قَالَ لَا بَأْسَ بِذَلِكَ قُلْتُ بَلَّغْنَا عَنْ أَبِيكَ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ علیه السلام تَزَوَّجَ ابْنَةَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام وَأُمُّوْلِدَ الْحَسَنِ: فَقَالَ لَيْسَ هَكَذَا،

که پرسید اینگونه به ما رسیده که امام سجاد علیه السلام هم با دختر امام حسن علیه السلام، و هم برده ام ولد امام حسن علیه السلام ازدواج کرد. که امام سجاد علیه السلام فرمود چنین نیست بلکه امام سجاد علیه السلام با دختر امام حسن علیه السلام و برده ام ولد علی اکبر ازدواج کرد:

إِنَّمَا تَزَوَّجَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ: ابْنَةَ الْحَسَنِ وَأُمُّوْلِدِلْعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْمَقْتُولِ عِنْدَكَ فُكِّبَ بِذَلِكَ إِلَى عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَرْوَانَ فَعَابَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فُكِّبَ إِلَيْهِ فِي ذَلِكَ فُكِّبَ إِلَيْهِ الْجَوَابُ، فَلَمَّا قَرَأَ الْكِتَابَ قَالَ إِنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ يَضَعُ نَفْسَهُ وَإِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُهُ.^۱

این روایت تصحیح می کند روایت دسته سوم روایات که مضمونش این است که حضرت سجاد علیه السلام با ام ولد امام حسن علیه السلام ازدواج کرده و این روایت این ماجرا را نفی می کند. گفتیم دسته دوم روایاتی است که بیان می کند حضرت با برده آزاد شده خود ازدواج کرد؛ مانند صحیحہ محمد بن مسلم:

عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ:

«لَمَّا زَوَّجَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أُمَّهُ مَوْلَاهُ وَتَزَوَّجَ هُوَ مَوْلَا تَهُ فَكُتِبَ إِلَيْهِ عَبْدُ الْمَلِكِ كِتَابًا يُلَوِّمُهُ فِيهِ وَيَقُولُ قَدْ وَضَعْتَ شَرَفَكَ وَحَسَبَكَ فَكُتِبَ إِلَيْهِ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّ اللَّهَ رَفَعَ بِإِسْلَامِ كُلِّ خَسِيسَةٍ وَأَتَمَّرَ بِهِ النَّاقِصَةَ وَأَذْهَبَ بِهِ اللَّهُمَّ فَلَا لُؤْمَ عَلَى مُسْلِمٍ وَإِنَّمَا اللَّهُمُّ لُؤْمُ الْجَاهِلِيَّةِ وَأَمَّا تَزَوُّجُ أُمِّي فَإِنَّمَا أَرَدْتُ بِذَلِكَ بَرَهَا فَلَمَّا انْتَهَى الْكِتَابُ إِلَى عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ لَقَدْ صَنَعَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمْرَيْنِ مَا كَانَ يَصْنَعُهُمَا أَحَدٌ إِلَّا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ فَإِنَّهُ بِذَلِكَ زَادَ شَرَفًا»^۲

در این روایت دو جریان آمده است که هر دو جریان نوعی مبارزه با سنت های جاهلی آن زمان بوده است و شاید اتفاق این دو حادثه با هم موجب برآشفته گی عبدالملک مروان شده: جریان اول اینکه حضرت سجاد، مادر خود یعنی شهربانو را به همسری برده آزاد شده خود در آورد و جریان دوم اینکه خود امام سجاد علیه السلام با برده خود ازدواج کرد.

حسین بن سعید در کتاب الزهد همین روایت را نقل می کند و تکمله ای دارد که در نامه امام سجاد علیه السلام این تکمله آمده است:

«وَلَنَا بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ أُسْوَةٌ زَوْجَ زَيْنَبَ بِنْتِ عَمَّتِهِ زَيْدًا مَوْلَاهُ وَتَزَوَّجَ مَوْلَا تَهُ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَّ بْنِ أَخْطَبٍ»^۳

۱. وسائل الشیعة؛ ابواب مقدمات النکاح، باب ۲۷، ح ۳.

۲. همان؛ ح ۹.

۳. همان؛ ح ۱۰.